

**Norma, kas nosaka garantēto minimālo ienākumu līmeni,
neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam**

Satversmes tiesa 2020. gada 25. jūnijā pasludināja spriedumu lietā Nr. 2019-24-03 “Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”.

Apstrīdētā norma

Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” (turpmāk – Noteikumi Nr. 913) 2. punkts: “Garantētais minimālais ienākumu līmenis personai ir 64 *euro* mēnesī.”

Izskatāmā lieta tika ierosināta par Noteikumu Nr. 913 2. punkta, redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 31. janvārim, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam. Minētā tiesību norma noteica, ka garantētais minimālais ienākumu (turpmāk – GMI) līmenis personai ir 53 *euro* mēnesī. Ministru kabinets no 2020. gada 1. janvāra paaugstināja GMI līmeni par 11 *euro* un noteica, ka tas ir 64 *euro*.¹ Satversmes tiesa secināja, ka grozījumi apstrīdētajā normā nav pamats, lai izbeigtu tiesvedību lietā, un ir jāizvērtē Noteikumu Nr. 913 2. punkta redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 1. janvāra, satversmība. [16.1., 16.2.]

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pants: “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

¹ Ministru kabineta 2019. gada 1. oktobra noteikumi Nr. 454 “Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni””

Satversmes 109. pants: “Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

Lietas fakti

Lieta ierosināta pēc tiesībsarga pieteikuma. Tiesībsargs uzskata, ka Ministru kabineta noteiktais GMI līmenis neatbilst sociāli atbildīgas valsts un tiesiskas valsts principiem, jo nenodrošina trūcīgām personām cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi un neizpilda no Satversmes 109. panta izrietošo pienākumu nodrošināt personām iespēju izmantot sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā.

GMI līmenis esot pārāk zems, lai nodrošinātu minimālos cilvēka cieņīgas eksistences priekšnoteikumus. Šis līmenis tiek noteikts politiski vienojoties Labklājības ministrijai un Latvijas Pašvaldību savienībai, bez konkrētas, ar ekonomiskiem apsvērumiem pamatotas metodoloģijas. Lai gan apstrīdētā norma un ar to cieši saistītais pabalsts GMI līmeņa nodrošināšanai neesot vienīgais atbalsta pasākums, kas pieejams trūcīgai personai, tomēr valsts un pašvaldību sniegtais atbalsts neesot pietiekams personas pamatvajadzību apmierināšanai vismaz minimālā apmērā.

Tiesas secinājumi

Par to, kā tiks izvērtēta apstrīdētās normas satversmība

Ņemot vērā tiesībsarga sniegtos argumentus un citus lietas materiālus, Satversmes tiesa secināja, ka lietas pamatjautājums ir par to, vai apstrīdētajā normā noteiktais GMI līmenis atbilst cilvēka cieņai un sociāli atbildīgas valsts principam. Satversmes tiesa nolēma visupirms vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam kopsakarā ar Satversmes 109. pantu. [17.]

Par to, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam

Par Satversmes 1. un 109. panta tvērumu

Satversmes tiesa secināja, ka no cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet likumdevēja pienākums izveidot tādu sociālo nodrošinājumu, kas vērsts uz cilvēka cieņas kā demokrātiskas tiesiskas valsts augstākās vērtības aizsardzību, sociālās nevienlīdzības izlīdzināšanu un valsts ilgtspējīgu attīstību. Ar Satversmes 109. panta tvērumā ietilpstošo sociālā nodrošinājuma jēdzienu ir saprotami arī tādi pasākumi, kas nav saistīti ar sociālo apdrošināšanu un iemaksu veikšanu, bet ko valsts piešķir personai, lai sniegtu tai nepieciešamo sociālo palīdzību. [17.1., 17.2.]

Satversmes tiesa uzsvēra: lai ikviens varētu dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai, sociālās palīdzības minimumam vajadzētu būt tādām, ka ikviens var nodrošināt sev pārtiku, apģērbu, mājokli un medicīnisko palīdzību – visu to, kas nepieciešams elementāras izdzīvošanas garantēšanai jebkurai cilvēkam, kā arī nodrošināt ikvienai personai iespējas izmantot savas tiesības uz pamatizglītību. Turklāt sociālajai palīdzībai ir jāgarantē personai iespējas piedalīties sociālajā, politiskajā un kultūras dzīvē, tādējādi ikvienai personai nodrošinot pilnvērtīga sabiedrības locekļa statusu. [17.3.]

Lai izskatāmajā lietā izvērtētu, vai valsts ir izpildījusi tai Satversmes 1. un 109. pantā ietverto pienākumu nodrošināt, lai persona varētu dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai, Satversmes tiesa pārbaudīja: pirmkārt, vai likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju izmantot sociālās tiesības; otrkārt, vai šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, personām ir nodrošināta iespēja izmantot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; treškārt, vai ir ievēroti vispārējie tiesību principi. [17.4.]

Par to, ka likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju izmantot sociālās tiesības

Spriedumā aplūkoti normatīvajos aktos paredzētie pasākumi, kas vērsti uz likumā “Par sociālo drošību” noteiktās sociālās drošības sistēmas izveidi. Satversmes tiesas secināja, ka likumdevējs ir veicis pasākumus, lai izveidotu sociālās drošības sistēmu, tādējādi nodrošinot personām iespēju īstenot tiesības uz sociālo nodrošinājumu. Viens no sociālās drošības sistēmas elementiem ir sociālā palīdzība, kuras mērķis ir sniegt atbalstu trūcīgām personām un kurā ietilpst apstrīdētajā normā noteiktais GMI līmenis un ar to saistītais pabalsts, ko trūcīgām personām izmaksā, lai nodrošinātu šo līmeni. [18., 18.1., 18.2. un 18.3.]

Par to, ka trūcīgām personām nav nodrošināta iespēja izmantot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā

Lai izvērtētu, vai trūcīgām personām ir nodrošināta iespēja izmantot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā, Satversmes tiesa noskaidroja: 1) vai likumdevējs pats ir noregulējis būtiskākos ar GMI līmeni saistītos jautājumus; 2) vai GMI līmenis ir noteikts, pamatojoties uz tādu metodi, kas izriet no mērķa aizsargāt cilvēka cieņu, izlīdzināt sociālo nevienlīdzību un nodrošināt valsts ilgtspējīgu attīstību; 3) vai apstrīdētajā normā noteiktais GMI līmenis kopsakarā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem ikvienai trūcīgai personai nodrošina iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. [19.4.]

Satversmes tiesa norādīja, ka GMI līmeņa noteikšana ir jautājums, kas saistīts ar valsts pienākumu izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kura nodrošina cilvēka cieņas aizsardzību, sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanu un valsts ilgtspējīgu attīstību. Turklāt GMI līmenis ir zemākais tiesību aktos noteiktais minimālo ienākumu vai resursu līmenis, kas ļauj personai, kura atzīta par trūcīgu, pretendēt uz noteikta veida sociālo palīdzību. Tātad tas uzskatāms par zemāko atskaites punktu, kas Latvijā tiek izmantots, paredzot sociālā atbalsta pasākumus nabadzības un sociālās nevienlīdzības mazināšanai.

Tādējādi pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai mērķa definēšana, kā arī GMI līmeņa noteikšanas metodes pamatprincipu izstrāde ir tik būtiski jautājumi, ka tie jāizlemj pašam likumdevējam. Satversmes tiesa secināja, ka likumdevējs šos būtiskākos ar GMI līmeņa noteikšanu saistītos jautājumus nav izlēmis. [20.]

Satversmes tiesa uzsvēra, ka no cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet Ministru kabineta pienākums, īstenojot likumdevēja piešķirto pilnvarojumu, GMI līmeni noteikt pēc pamatotas un argumentētas metodes, jo tikai tādā veidā būs iespējams pārliecināties par to, ka noteiktais līmenis kalpo cilvēka cieņas aizsardzībai, sociālās nevienlīdzības izlīdzināšanai un valsts ilgtspējīgai attīstībai. Tas, vai pabalsts GMI līmeņa nodrošināšanai izmaksājams no valsts vai pašvaldības budžeta līdzekļiem, ir valsts sociālās politikas jautājums, tomēr likumdevēja izvēle nedrīkst liegt Satversmei atbilstoša GMI līmeņa noteikšanu. [21.2.]

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem Satversmes tiesa neguva pamatojumu tam, kādēļ GMI līmenis ir noteikts 64 *euro* apmērā. Satversmes tiesa secināja, ka pirms apstrīdētās normas pieņemšanas Ministru kabineta rīcībā nav bijusi pamatota un argumentēta metode GMI līmeņa noteikšanai. Tāpēc Ministru kabinets nevarēja pārliecināties par to, vai GMI līmenis kopsakarā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem ir tāds, lai nodrošinātu trūcīgām personām iespējas dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. Satversmes tiesa norādīja, ka par šā pienākuma izpildi ir atbildīgas arī pašvaldības, kurām Ministru kabineta noteiktais uzdevums izmaksāt trūcīgām personām pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai jāpilda, ievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju likumiskās intereses. [21.3.]

Spriedumā vērtēti citi sociālās drošības sistēmas pasākumi, ko trūcīgas personas var saņemt papildus pabalstam GMI līmeņa nodrošināšanai. Satversmes tiesa atzina, ka sociālās drošības sistēmas ietvaros trūcīgai personai ir pieejami dažādi sociālā atbalsta pasākumi. Tomēr valsts sociālie pabalsti nav vērtējami kā tādi, kas būtu izmantojami personas pamatvajadzību apmierināšanai, jo to mērķi ir citi. Turklāt tie tiek piešķirti pie

noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgām personām konkrētās situācijās. Savukārt sociālās palīdzības ietvaros trūcīgu personu iespējas saņemt sociālo atbalstu ir atšķirīgas. Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētajā normā noteiktais GMI līmenis kopsakarā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem nenodrošina to, ka ikviena trūcīga persona var dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. [22., 22.1., 22.2., 22.3., 22.3.1., 22.3.2., 22.3.3., 22.4. un 22.5.]

Par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam

Ievērojot to, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam, Satversmes tiesa atzina, ka nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību Satversme 91. panta otrajam teikumam. [24.]

Par apstrīdētās normas spēku laikā

Satversmes tiesa ņēma vērā to, ka apstrīdētā norma skar sociāli nozīmīgu jautājumu – sociālās palīdzības minimumu, kas nepieciešams, lai ikviena trūcīga persona varētu dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai, un šā minimuma noteikšanu. Ja Satversmes tiesa lemtu, ka apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no sprieduma pasludināšanas brīža, tad normatīvajos aktos vispār nebūtu noteikts GMI līmenis un attiecīgi nebūtu iespējams trūcīgām personām izmaksāt pabalstu šā līmeņa nodrošināšanai. Savukārt apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē izraisītu tiesiskās drošības principa apdraudējumu. [25.]

Satversmes tiesa norādīja: no cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet likumdevēja pienākums noregulēt būtiskākos jautājumus, un šis regulējums Ministru kabinetam jāievēro, nosakot GMI līmeni. Līdz ar to izskatāmajā lietā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošā norma vēl noteiktu laiku paliek spēkā, lai dotu iespēju Saeimai un Ministru kabinetam, ievērojot spriedumā secināto, pieņemt jaunu tiesisko regulējumu. Ņemot vērā to, ka Satversmei atbilstošā GMI līmeņa noteikšana ir

nepieciešama cilvēka cieņas aizsardzībai, kā arī to, ka attiecīgās izmaiņas ir iespējams saskaņot ar valsts budžetu nākamajam saimnieciskajam gadam, Satversmes tiesa atzina apstrīdēto normu par spēkā neesošu no 2021. gada 1. janvāra. [25.]

Satversmes tiesa nosprieda:

atzīt Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. janvāra

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas ir stājies spēkā tā pasludināšanas brīdī. Spriedums tiks publicēts oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis” Satversmes tiesas likuma 33. panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:
http://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/10/2019-24-03_Spriedums.pdf#search=

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Ketija Strazda

Satversmes tiesas

Sabiedrisko attiecību un

protokola nodaļas vadītāja

Ketija.Strazda@satv.tiesa.gov.lv,

67830749, 26200580